

ХОЛИСТИЧКИ ПРИСТУП ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНОМ ПРОЦЕСУ – КОНТРАДИКТОРНОСТ СА ОПШТОМ ПОСТАВКОМ ЖИВОТА

*Љубиша М. Михајловић¹, Милица Љ. Михајловић², Невенка К.
Михајловић³*

Сажетак: Холистичко образовање је филозофија образовања заснована на идеји да свака особа проналази идентитет, смисао и циљ свог живота кроз везу са заједницом, природом и људским вредностима као што су саосећање и мир. У холистичкој едукацији наставник се види мање као особа од ауторитета, која води и контролише, већ пре као „пријатељ“, фацилитатор (олакшивач) учења и искуствени водич и друг. Кооперација (сарадња) је нормална и предњачи у односу на компетенцију (такмичење). Да ли је то у реалном животу могуће? Одговор је једноставан и одричан - Не. Зашто? Зато што је у основи живота, молекул, чије су карактеристике такве, да не допуштају овакав идеалистичан приступ животу, а самим тим и едукацији. То је ДНК молекул. То је животни молекул и он између осталих има и следеће карактеристике: тенденцију умножавања и тенденцију непрекидне борбе, такмичења. Ово је у супротности са холистичким приступом који компетенцију, борбу, градацију, такмичење, не познаје. За развој напредног и социјално одговорног друштва је потребна парцијална, умерена примена холизма. Ово је потребно пресликати и на образовање: дозвољено такмичење, јасна и поштена градација, најбољи у одговарајућим областима су елита, а остали или прате или им се налазе решења у складу са њиховим могућностима.

Кључне речи: холистички и нехолистички приступ, класична школа, еколошко образовање и васпитање, ДНК, предшколски узраст

¹ ljubisam9398@gmail.com Висока школа струковних студија за образовање васпитача – Пирот

² Биолошки факултет – студент одсека за молекуларну биологију –Београд

³ Висока школа струковних студија за васпитаче - Крушевац

Холистички образовни покрет је почео да се јавља са појавом разних алтернативних педагогија карактеристичних за почетак двадесетог века. Оне су добиле значајну популарност за време културног преврата шездесетих и седамдесетих година прошлог века. Неколико иновативних едукатора из различитих држава, представници различитих социјалних, политичких и религијских оријентација, сматрали су да је конвенционално школовање сувише ауторитативно и представља круту форму социјализације. Они су развили алтернативни приступ много пријемчивији, примеренији (природнији), природном ритму дечјег развоја и личним интересима ученика. Maria Montessori из Италије, Rudolf Steiner из Немачке, J. Krishnamurti из Индије, John Dewey из Северне Америке, Francisco Ferrer из Шпаније и A.S. Neill из Енглеске су поставили нове практичне методе учења. Многи едукатори, ако не и сви, који су себе почели називати „холистици“ су се у периоду осамдесетих и деведесетих година прошлог века укључили у алтернативне покрете образовања. Холистичка перспектива је свеобухватна, зато што тежи да разуме све феномене који обликују нашу цивилизацију у великом контексту. Холистички мислиоци никада не истичу значајност појединачног, зато што је све међусобно повезано и добија значајност тек у великом контексту у коме је смештено. Модеран (класичан) поглед на свет не представља финалну експресију хумане креативности. Глобална маркетиншка економија није нешто што је крајња могућност човека.

Генетичке модификације и оружје за масовно уништење, у погледу дугорочне перспективе су неразумна примена научног знања. Холизам даје смернице како да будемо бољи. Холизам заправо указује на то да је хумана свест још у процесу еволуције. Ако отворимо себе у великом контексту постојања и размишљања, можемо усмерити сопствену еволуцију. У том смислу, ако популарна култура почне више да препознаје и актуелизује холистичке приступе и начине размишљања, можемо се надати да је трансформација наше цивилизације на виду.

Поставка концепта холизам се састоји у томе да ако се карактеристике неког система проучавају са било ког аспекта не могу бити одређене или објашњене као проста сума (збир) његових појединачних делова. Уместо тога следи, да систем као целина одређује како ће се поједини његови делови понашати. Холистички начин размишљања има тенденцију да обухвати и интегрише мултипне слојеве размишљања и искустава, пре него уско дефинисање способности човека. Отуда следи дефиниција холистичког начина

учења од стране једног од најпознатијих савремених теоретичара холистичког образовања Рона Милера, који каже: „Холистичко образовање је филозофија образовања заснована на идеји да свака особа проналази идентитет, смисао и циљ свог живота кроз везу са заједницом, природом и људским вредностима као што су саосећање и мир“ (Милер, 1997:149).

УЛОГА НАСТАВНИКА

У холистичкој едукацији наставник се види мање као особа од ауторитета, која води и контролише, већ пре као „пријатељ“, фасилитатор (олакшивач) учења и искуствени водич и друг. Школа би требало да буде место где деца и одрасли раде заједно у заједничком циљу. У таквој школи се подразумева отворена комуникација, а разлике међу људима се уважавају и поштују. Кооперација (сарадња) је нормална и предњачи у односу на компетенцију (такмичење). Многе школе које су прихватиле холистичке ставове едукације немају оцењивања, градације или награде. Награда је помоћи другима и радити заједно, а не пласман испред неког другог.

Уместо просте припреме детета да постане „добро едукован“ члан друштва или продуктивни члан економског система, холистичка едукација промовише култивисање духовности, поштовање природног окружења и осећај социјалне правде. То подразумева инспирацију креативности детета, имагинацију, саосећање, самоедукацију, развој социјалних вештина и емоционално здравље. Едукација са холистичком перспективом има за циљ да свакој особи омогући развој интелектуалног, емоционалног, социјалног, физичког, уметничког, креативног и духовног потенцијала. Она тежи да подстиче ученике у процесу учења и стимулише личну и колективну одговорност. Abraham Maslow то дефинише као „самоостварење“ (*selfactualization*).

АПСОЛУТНИ, ПОТПУНИ ХОЛИЗАМ ЈЕ У СУПРОТНОСТИ СА ЖИВОТОМ

Да је потпуна реализација холистичког приступа едукацији, сувише идеалистична, може се видети при покушају дефинисања начина практичне реализације исте. Често су присутне непрецизности и уопштена објашњења нпр. холистичка едукација подразумева самоактуализацију, самореализацију, свако сам бира шта и колико учи, сам себе оцењује, нема градације на лоше и добре, при учењу би требало водити рачуна о томе шта сваког ученика интересује, а не да му се то намеће од стране едукатора. Да ли је то у реалном животу

могуће? Да ли све ово не подсећа на марксистичку идеологију и комунистичко друштво? Марксистичка идеологија се у пракси показала нереалном. Комунизам као друштвено уређење је пропао. Апсолутни холизам управо подразумева друштво и едукацију где би свако себе реализовао. Да ли је то могуће? Одговор је једноставан и одричан - Не. Зашто? Зато што је у основи живота, молекул, чије су карактеристике такве да не допуштају овакав идеалистичан приступ животу, а самим тим ни едукацији.

То је ДНК молекул. То је животни молекул и он између осталих има и следеће карактеристике: тенденцију умножавања и тенденцију непрекидне борбе, такмичења. Он тежи да се стално умножава и користи жива бића као своје машине, које га репродукују. Такође, овај молекул је изузетно себичан и победнички настројен. ДНК има сталну потребу да се такмичи и побеђује или губи. Ту постоји стална и непрекидна борба. Настају нови молекули ДНК и нова жива бића. Постојећа бића се мењају, нека побеђују и опстају, друга су губитници и нестају. Следи, да су компетенција, конкуренција, такмичење и борба у основи живота. Без тога не би постојао живот. На крају, то је еволуција. Ово је у супротности са холистичким приступом који компетенцију, борбу, градацију, такмичење, не познаје. Штавише, холизам ове категорије искључује. И то је заправо проблем реалне примене холистичког приступа едукацији. Значи, апсолутна примена холизма је немогућа, јер је у супротности са основном поставком живота - то је непрекидно такмичење, где има и победника и побеђених.

АПСОЛУТНИ, ПОТПУНИ ХОЛИЗАМ ЈЕ У СУПРОТНОСТИ СА ПРИРОДОМ ЧОВЕКА

Човек, *Homo sapiens* (латински „разуман“ или „свестан човек“), настао је, када су се десиле такве промене на ДНК, које су условиле значајан развој коре великог мозга. Зато је човек у стању да размишља, закључује, говори, истражује и решава проблеме. Менталне способности, комбиноване са усправним положајем тела и предњим екстремитетима (рукама) ослобођеним за манипулисање предметима, омогућили су човеку много успешнији напредак, него било којој другој врсти на Земљи. Управо је кора великог мозга омогућила човеку да информације упоређује, стечена искуства користи и проверава, доноси закључке и буде у значајној предности у односу на друга жива бића.

Дакле, ако човека поставимо на врх еволутивне лествице, онда се његове предности и победа огледају у развоју коре великог мозга. Настанак човека резултат је такмичења и компетенције. Зато, не

можемо искључити и онемогућити да се људи такмиче у спорту, учењу, науци, богатству, наоружавању јер је то у супротности са природом човека. Управо је ово у супротности са холистичким приступом друштвеном поретку и образовању, која овакве приступе негира.

Зато је немогуће применити потпуни холизам, јер он није спојив са природом човека. Природа човека га искључује. И потпуни холизам се искључује када холистици кажу да нема градације и оцењивања. То је нереално, јер свако жели да реализује своју ДНК и тежи за победом. У сваком случају, мора да буде у процесу такмичења и конкуренције.

АПСОЛУТНИ, ПОТПУНИ ХОЛИЗАМ ЈЕ ДЕСТРУКТИВАН ЗА РАЗВОЈ ДРУШТВА

Потпуна примена холистичког приступа едукацији је идеализам нереалних „едукатора“, релативизација образовања и растакање друштва. Растакање настаје због два разлога:

(А) Школује се недовољно способан кадар који није у стању да одговори потребама друштва. Нема радне навике, одговорност, функционише по систему све је могуће и немогуће, одсуство дисциплине и радне одговорности, одсуство изазова, такмичарског духа, праве процене и вредновања резултата. Тако школовани кадар не може да одговори захтевима друштва, а поготову не може бити његов мотор развоја. Кадар постављен на нездравим основама, није у могућности да прихвати задатке, које друштво очекује од својих чланова, ако хоће да буде успешно и перспективно. Уколико се успостави такав начин вредновања резултата, где су сви победници, где нема градације (најбољи, осредњи, недовољни), произилази да су сви исти, а то није тачно. Због тога, сви губе. Да би се друштво развијало, морају га водити најбољи у свакој области друштвеног живота. Тако створена добра, од стране најбољих, омогућавају просперитетан живот, рад и функционисање и онима који нису у стању да у датим тренуцима побеђују (здравствени и други разлози). То је развојно, али истовремено и социјално одговорно друштво. Али у сваком случају, у таквом друштву ће бити боље свима и онима који побеђују, јер реализују себе и онима који то не могу, јер оптимално функционишу. У супротном, ако су сви победници, онда заправо сви имају право да воде и руководе, сви су најбољи, а резултати ће бити катастрофални.

(Б) Релативизација вредносног система друштва - Када се холистички приступ инкорпорира у све друштвене токове и процесе, виталне за друштво, онда се све релативизује. Појављују се невладине организације, које фигурирају као одраз „цивилног друштва“ и „демократизације друштва“. Под тим плаштом, оне контролишу или

значајно утичу на званичне институције система, креирају друштвене токове и трендове, на свој начин, а најчешће по упутствима и интересима одређених центара моћи, било да су то одређене државе или јаки економски центри. Затим следи да невладине организације оцењују полицију и правосуђе, извршну власт, институције извршне власти. Тако, у свим областима друштвеног живота периферне теме за развој друштва постају централне. У таквом друштву, националне мањине и маргинализоване социјалне групе постају битније од већинског народа и елитног дела друштва, а хомосексуалци од сексуално нормално оријентисаних људи. Последице су катастрофалне. Друштво у коме је све релативно је неперспективно, јер нема јасно дефинисане правце свог развоја.

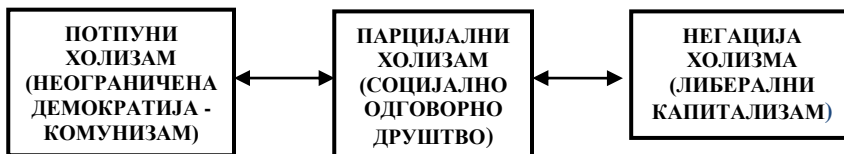
Чини се, као да је холистичка филозофска поставка живота и образовања, намењена земљама у развоју, са циљем спречавања њиховог напретка. Тиме ове земље постају зависне од развијених земаља.

ПРЕДЛОГ РЕШЕЊА ЈЕ УМЕРЕНА, ПАРЦИЈАЛНА ПРИМЕНА ХОЛИЗМА

Предлажемо социјално одговорно друштво, уз које иде делимична, парцијална примена холизма. Шта то конкретно значи? Дозвољено такмичење, најбољи у одговарајућим областима воде, руководе и управљају, а одговорна држава, води рачуна о онима који нису из неког разлога спремни за борбу. Тиме се постиже напредак друштва (најбољи доводе до просперитета) и хуманизација друштва (води се рачуна о немоћнима). Такво друштво је уравнотежено, јер је развојно, али истовремено и социјално одговорно. Ово је потребно пресликати и на образовање: дозвољено такмичење, јасна и поштена градација, најбољи у одговарајућим областима су елита, а остали или прате или им се налазе решења у складу са њиховим могућностима. Из школе не треба искључити такмичење. Не могу сви да буду најбољи. Школа мора да изврши градацију. Градацију, диференцијацију, такмичење из школе не треба никако избацивати. То је место где ће деца научити да нађу своју одговарајућу позицију у будућем друштву. У супротном, следи деструкција целог система.

Такође, не треба деловати бескомпромисно и у школство увести принципе либералног капитализма. О хуманистичким вредностима човека треба водити рачуна и неговати их у школским условима, како би будући чланови друштва имали саосећање и поштовање за друге и околину у којој живе. Едукација мора да садржи и хуманистичку компоненту.

Зато предлагемо парцијалну примену холизма. Тиме су избалансиране две супротности - с једне стране неограничена демократија или комунизам уз који иде потпуни холизам, а друга крајност је либерални капитализам и потпуна негација холизма (Схема). Ове две крајности су неуравнотежена стања, па су тиме и неодржива.

Слика 1 Парцијална примена холизма

ЕКОЛОШКО ОБРАЗОВАЊЕ И ВАСПИТАЊЕ – ПРАВИЛНА ПРИМЕНА ХОЛИСТИЧКОГ УЧЕЊА У ПРЕДШКОЛСКОЈ УСТАНОВИ

Један од значајних филозофских узрока појаве холистичке перспективе је еколошко освешћивање човека и растућа бригу за његово окружење. На примеру изучавања еколошког садржаја, на предшколском нивоу, представимо модел обраде ове теме, примењујући умерени или парцијални холизам, као комплементаран природи човека и животу уопште. Предшколски период је оптимално време када би децу требало учити о природном окружењу и код њих успостављати и развијати правилну еколошку свест. Да би се успешно реализовале еколошке теме у предшколском узрасту неопходан је правилан приступ васпитно-образовном процесу. С тим у вези, успешан еколошко васпитно-образовни рад на предшколском нивоу требало би да има два дела: *холистички* и *нехолистички*. Ово је из једноставног разлога да би васпитно-образовни процес, обухватио обе стране човека (детета): позитивну - хуманистичку и негативну - похлепну и агресивну. Овај принцип васпитно-образовног рада, потребно је применити и на старије узрастне категорије, али и у целокупном васпитно-образовном процесу перспективног друштва.

Холистички део приступа подразумева развијање и успостављање свести код деце, о томе да је човек саставни део природе, равноправан са свим осталим живим бићима. То је неговање позитивне и хуманистичке стране човека (деце), неговање саосећања, свести о томе да је јединка део целине, заједништва, међусобне повезаности, целовитости. Један од основних концепта холизма је следећи: „Цело је много више него обичан збир саставних делова“. Цео систем има карактеристике до којих се не може доћи простим изучавањем његових

саставних делова. Због тога, биолошка разноврсност (биодиверзитет) камен је темељац живота на Земљи. Човек је само део мреже живота, какву представља биодиверзитет. То подразумева целину система, мултипне перспективе, независност, вишеструке нивое. Уместо просте припреме детета да постане „добро едукован“ члан друштва или продуктивни члан економског система, холистичка едукација подразумева култивисање духовности, поштовање природног окружења и осећај социјалне правде. Холистичка еколошка едукација за циљ нема само да учи младе људе о природи, већ и да негује директне, активне, искуствене везе са процесима живота.

Предшколску децу је потребно оспособити да усвоје елементарна сазнања о међусобној повезаности организама и утицају човека на животну средину и изграде став о значају бриге и поштовања за природу. Прихватање природног окружења, као саставног дела сопственог бића је предуслов да деца развију однос поштовања према природи. Непосредни контакти са природом су незаменљиви за правилно еколошко васпитање и образовање предшколске деце. Зато је препоручљиво када год услови то омогућавају, да се игре и активности реализују на отвореном простору у природном окружењу.

Еколошке активности предшколске деце, које воде закључку „живи свет је свуда“, доприносе како развоју позитивног односа према животnoj средини, тако и према другим људима и живом свету уопште. То је основа холистичке поставке о заједништву, међусобној повезаности и целокупности.

Нехолистички део приступа подразумева развијање исправног еколошког понашања стицањем правилних еколошких навика и прихватањем основних норми еколошког понашања.

Овај део се односи на лошу страну човека, а то је његово често неконтролисано насилно понашање према природном окружењу. Победничка тенденција предности човека оличена у развијеној кори великог мозга, чак превазилази обична такмичења и компетенције. Она се значајно убрзава посебно у новије време са тенденцијом самоуништења.

Исправно еколошко понашање, поред развоја свести о томе да је човек саставни део природе равноправан са свим осталим живим бићима (холистички део), подразумева и поштовање норми (правила, закона) који се тичу заштите природног окружења (нехолистички део). Прихватање и усвајање основних норми еколошког понашања подразумева поштовање закона који се односе на заштиту животне средине. То подразумева забрану и казну. Међутим, с обзиром на узраст предшколске деце овај део је најбоље обрађивати на основу модела и понашања одраслих. При томе је пожељно стално, јасно

истицање и указивање на дистинкцију (разgraničenje) између позитивног примера (награда) и негативног примера (казна) еколошког понашања. Најуспешнији начин да дете нешто научи је ваљан пример одраслих, који је оно спремно да подржи, као и постојање прилика да се виђено примењује у сопственој животној средини. Васпитачи, родитељи и други одрасли људи требало би да својим понашањем послуже као пример. Деци је пожељно у таквим акцијама показати шта је исправно, а шта неисправно еколошко понашање, које последице оно има, а у вези са тим и каква је њихова одговорност.

ЛИТЕРАТУРА

Miller R., *What Are Schools For? Holistic Education in American Culture*. Brandon, VT: Holistic Education Press, 1997.

ПРЕПОРУЧЕНА ЛИТЕРАТУРА

Bernstein B., (1996): *Pedagogy, Symbolic Control, and Identity: Theory, Research, Critique*. London: Taylor & Francis,.

Bookchin M., (1990): *The Philosophy of Social Ecology: Essays on Dialecticalo Naturalism* Montreal: Black Rose Books,.

Forbes, S. H. (1996, June). Values in holistic education. In rd Annual Conference on Education, Spirituality and the Whole Child at the Roehampton Institute, London (Vol. 28).

Scott, H. F., & Robin, A. M. (2004). What holistic education claims about itself: an analysis of holistic schools' literature. In American Education Research Association Annual Conference.

Fox W., (1995). *Toward a Transpersonal Ecology*, Albany, NY; SUNY Press

Gardner H., (1993). *Multiple Intelligences: The Theory in Practice*. New York: Basic Books,.

Harris A., (1980). *Mind: Evolution or Revolution? The Emergence of Holistic Education*. Del Mar, CA: Holistic Education Network

Mihajlović, Lj., Mihajlović, M., Mihajlović, N. (2013): Genetičko savetovanje - osnovni, principi i praktični značaj; IX Symposium with International participation "Pre-school teacher in the 21st century" Zbornik radova Naše stvaranje 2013. (str. 84-91).

Mihajlović, Lj., Mihajlović, M., Mihajlović, N. (2014): Holistički pristup edukaciji ; X Simpozijum sa međunarodnim učešćem „Vaspitač u 21. veku“;

Maslow A., (1968): *Toward a Psychology of Being*. New York: Van Nostrand Reinhold Company

Miller J.P., (1988) *The Holistic Curriculum*. Toronto: Ontario Institute for Studies in Education Press

Miller R., (2005): *Holistic Education: A response to the Crisis of Our Time, Paths of Learning*, This paper was presented at the institute for Values Education in Istanbul, Turkey

Mihajlović, M., Mihajlović, Lj., Mihajlović, N. (2013) *Genetička osnova učenja: Sinteze: naučno-stručni časopis za pedagoške nauke, književnost i kulturu; Broj 4; (str. 15-27).*

Mihajlović, M., Mihajlović, Lj., Mihajlović, N. (2014): *Dilema života sa aspekta molekula DNK; X Simpozijum sa međunarodnim učešćem „Vaspitač u 21. veku“; Knjiga rezimea (12).*

Naess A., (1989): *Ecology, Community, and Lifestyle: Outline of an Ecosophy*. Cambridge, UK: Cambridge University Press,

Noddings N., *The Challenge to Care in Schools*. New York: teachers College Press, 1992.

Mihajlović N., Mihajlović Lj. (2011): *Metodika upoznavanja okoline, Grafički studio Cicero –Pirot*

Palmer P.J., (1993): *To Know as We Are Known: Education as a Spiritual Journey*: San Francisco: Harper,

Roszak T., (1992): *The Voice of the Earth: An Exploration of Ecopsychology*. New York: Simon and Schuster,

Shepard P., (1999) *Encounters With Nature: Essays by Paul Shepard* (edited by Florence R.Shepard). Washington, D.C.: Island Press.

HOLISTIC APPROACH TO EDUCATION AND UPBRINGING – CONTRADICTION TO THE GENERAL ASSUMPTION OF LIFE

Summary: Holistic education is a comprehensive view of education based on the assumption that each individual finds his own identity, meaning and objective in life through the connection with the community, nature and human values such as compassion and peace. Within holistic education the teacher is viewed not as an authority figure who guides and controls, but rather as a “friend”, a facilitator of learning: a guide and a companion in gaining experience. The norm is cooperation rather than competition. However, is this possible in real life? The answer is simple – it is not. Why? The reason why lies in the foundation of life itself: a molecule built in such a way that it does not permit such an idealistic approach to life, and therefore, to education. It is a DNK molecule: the molecule of life exhibiting, among other, the following characteristics: it seeks procreation, and exhibits the tendency of eternal struggle, competition. This is in stark opposition to holistic approach to education which does not recognize competition, struggle, gradation and rivalry. The development of an advanced and socially responsible society demands partial, measured application of holism. This needs to be reflected in education as well: approved competition, clear and fair gradation, the best in certain areas become the elite, with the rest following or to be found solutions in accordance with their abilities.

Key terms: holistic and non-holistic approach, classical education, ecological education and upbringing, DNK, preschool age.

Примљен. 19. Јуна 2014.

Коригован : 25 августа 2014.

Прихваћен. 21. октобра 2014.